

HET GRAVENSTEEN TE GENT

Het grafelijk *castrum* van Gent is gelegen op de noordelijke uitlopers van een zandige heuvelrug, de *Blandijnberg*. Het wordt omgeven door een oude Leiearm, de Lieve, en de huidige Leie; ten noorden ervan liep de Plotersgracht en ten oosten de Lange Schipgracht. Het Gravensteen zelf bevindt zich in de noordwestelijke hoek van het *castrum* (fig. 29), terwijl de burchtkerk, die aan Sinte-Veerle gewijd is, er ten zuiden van lag. In het kader van de viering „800 jaar Gravensteen” ondernam de Nationale Dienst voor Opgravingen samen met de Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie van de stad Gent een opgraving in de Gentse burcht. De archeologische rijkdom van het site was reeds duidelijk geworden door het onderzoek dat tussen 1951 en 1954 uitgevoerd werd³⁴). Hoewel toen heel wat gegevens verzameld werden, verwierf men toch geen klaar inzicht in de occupatiegeschiedenis van deze bijzondere plaats.

Tijdens de campagne '80 trokken we tussen de donjon en de weermuur twee sleuven (fig. 29). Het opgravingsvlak ten zuidwesten van de meestentoren bood de beste informatie, zodat we het zuidprofiel van die sleuf (fig. 30) dan ook als uitgangspunt gebruiken. Wat opvalt, is de vrij sterke afhelling van de zandige moederbodem, waardoor over een afstand van ongeveer 9 m reeds een niveauverschil van 3,70 m optreedt. Die afhelling was eveneens waarneembaar in de sleuf, die we in het noordelijk burchtgedeelte aanlegden. Naar Dr. R. Vermeire (R.U.G.) ons meedeelde, betreft het hier een oude oeverwal van de Leie: een belangrijke vaststelling waaruit blijkt dat de donjon op de rand van de Leievallei opgericht werd.

Als oudste archeologische laag troffen we op het autochtone zand een bruingrijs loopvlak aan (fig. 30, 1), waarin heel wat mortelfragmenten, beenderresten en scherven voorkwamen. Het loopniveau trekt over de funderingspleuf van de donjon en vormde zich dus pas na de oprichting van de steenbouw. De huidige toren bestaat uit vier verdiepingen, waarvan er twee onder de begane grond gelegen zijn. De twee „ondergrondse” verdiepingen hebben elk vensteropeningen in de langsijden (fig. 30), terwijl de scheidingslijn tussen beide door een rij balkgaten aangeduid wordt. De oostgevel bevat twee boven elkaar gelegen toegangen (fig. 30): in de woonniveaus van het gebouw dient bijgevolg een chronologisch onderscheid gemaakt. Grosso modo stemt de drempelhoogte van de onderste deur overeen met het loopvlak op de oeverwal. Het verschil van ca. 75 cm is begrijpelijk, vermits de laag zich langs de andere kant van de toren bevindt. We mogen dan

³⁴ A.L.J. VAN DE WALLE, Le château des Comtes de Flandre à Gand. Quelques problèmes archéologiques, *Château Gaillard I. Colloque des Andelys 30/5-4/6/1962*, 1964, 163-169. — [P. RAVESCHOT], Graven in het Steen, 800 jaar Gravensteen, Gent, 1980, 5-8.

ook stellen dat de woonlaag samengaat met het oudste stenen gebouw, waarvan de toegang gelijkvloers lag.

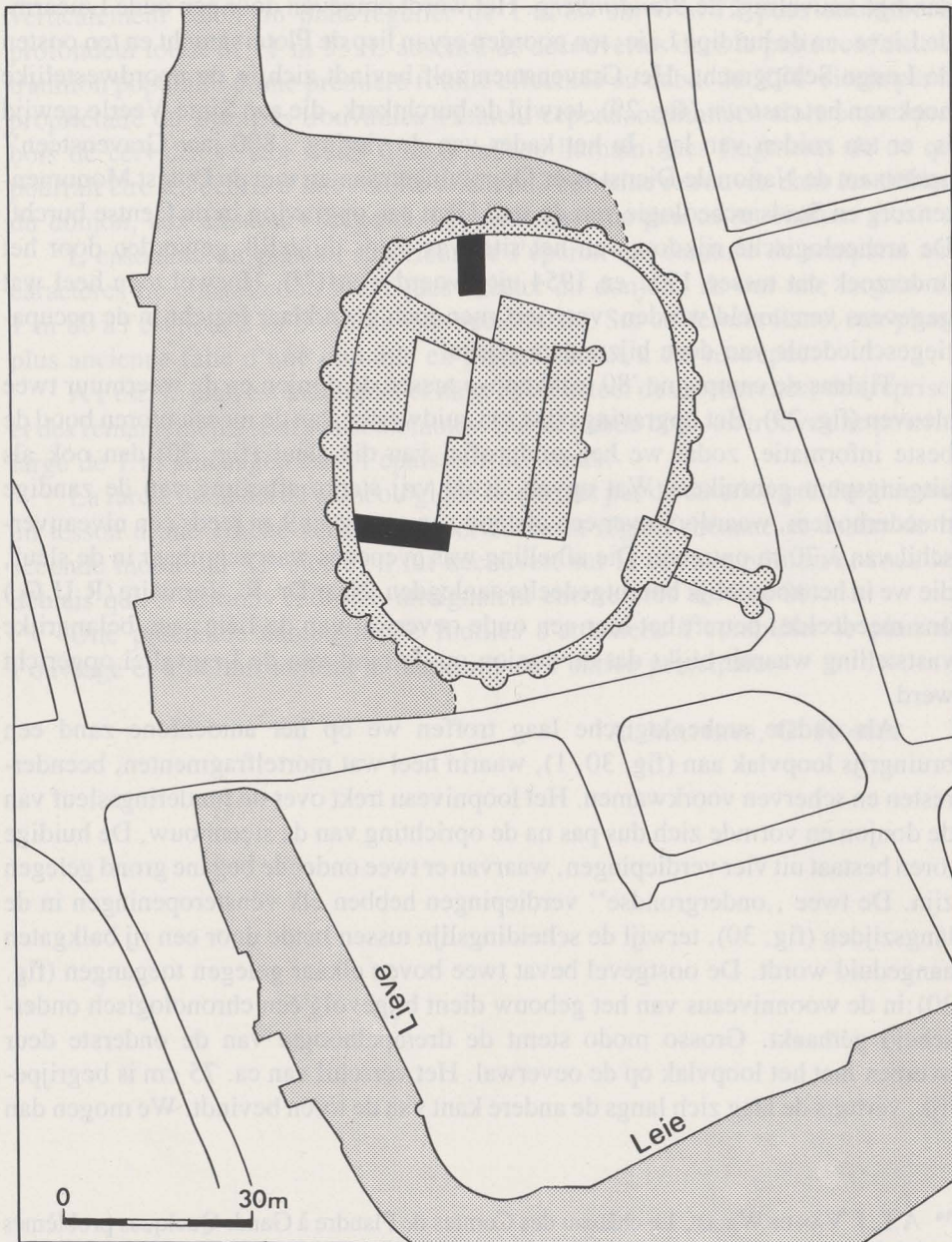

Fig. 29. Situatiekaart met aanduiding van de sleuven.

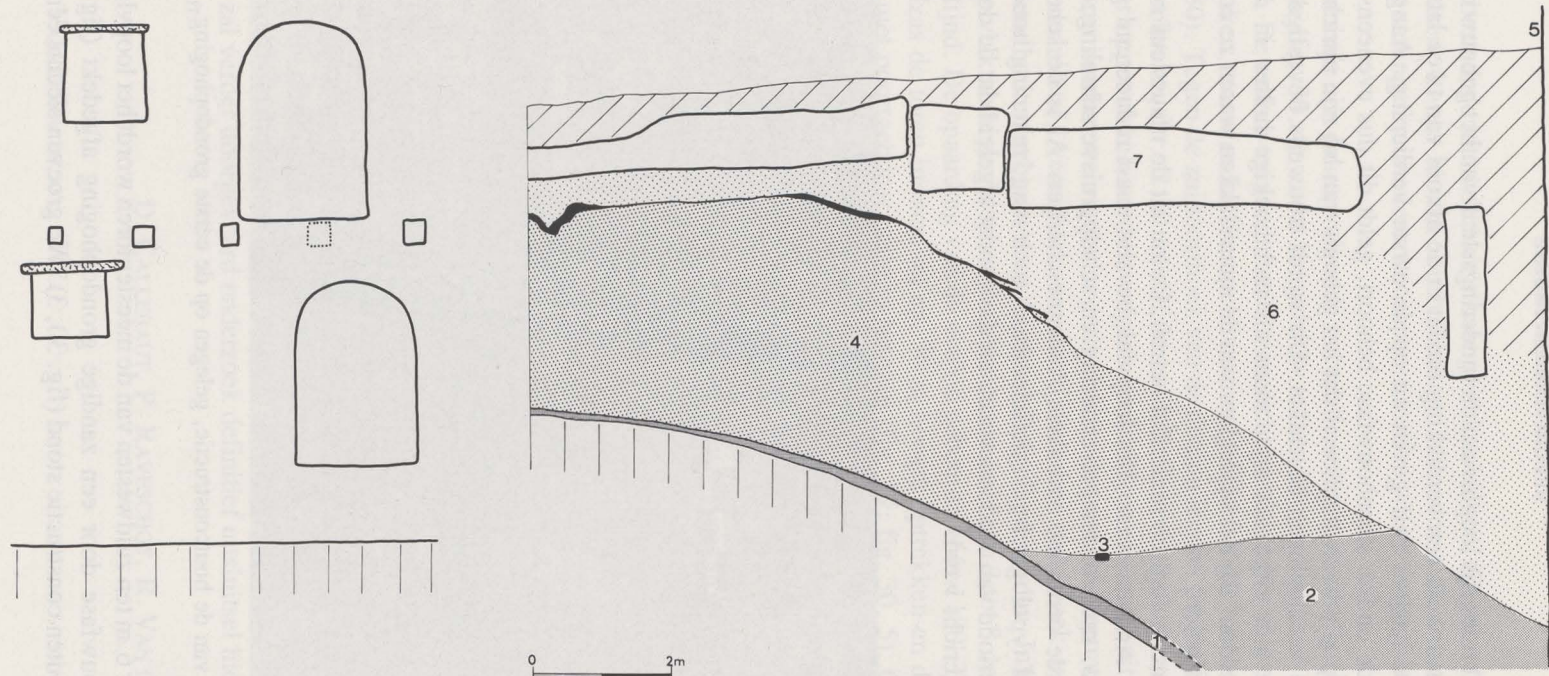

Fig. 30. Toegangen tot de twee oudste donjonverdiepingen met ernaast de doorsnede ten zuidwesten van de meestentoren.

Waar het bruinrijks loopniveau de funderingssleuf van het gebouw overdekt, vertoont het muurwerk een verdikking omdat er de afvoer van twee latrines zijn ingebouwd. De latrines zelf geven uit op de eerste verdieping. Aangezien de woonlaag tot de oudste steenbouwfase behoort, geldt dit dus eveneens voor de latrines, wat op zijn beurt impliceert dat het gebouw van bij zijn oprichting over minstens twee verdiepingen beschikte. Dit wordt trouwens bevestigd door de balkgaten, die niet uitgekapt zijn, maar als rechthoekige holten in de muren uitgespaard werden. Bij het optrekken van de muurvlakken waren ze er dienvolgens in geconcipieerd.

Wat het archeologisch materiaal betreft, kwam uit de muursleuf een wand-scherf in zgn. Andennenaar. Het loopvlak bevatte naast reducerend gebakken aardewerk w.o. met rolstempelversiering en schelpgruisverschraling, ook nog roodbeschilderde ceramiek en enkele Andennescherfjes. Al is de scherf uit de funderingssleuf typologisch niet definieerbaar, toch mag, rekening houdend met de productieperiode van Andennenaar, uit die vondst afgeleid dat de donjon niet voor XI d opgericht werd.

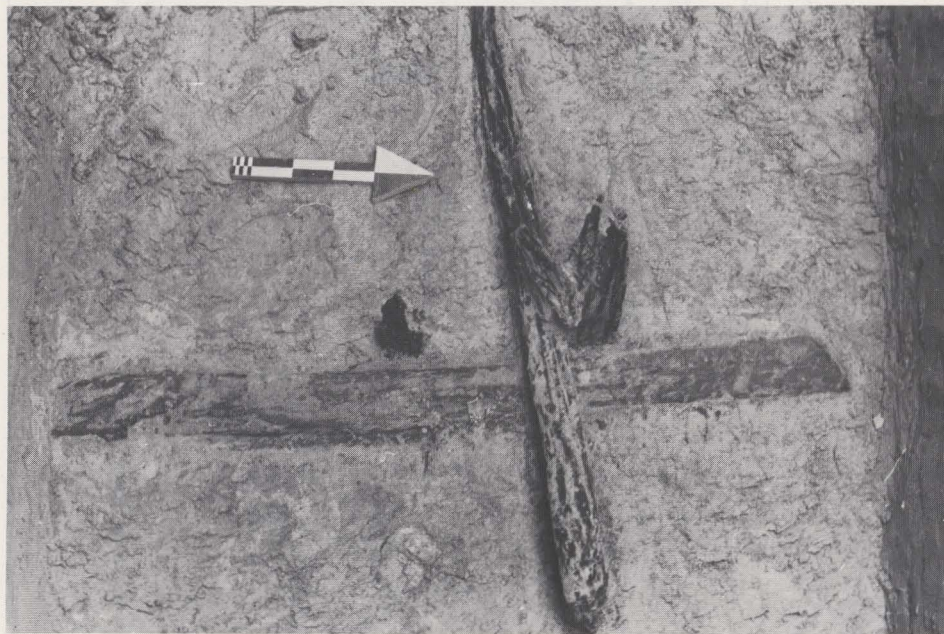

Fig. 31. Hoek van de houtconstructie, gelegen op de eerste grondophoging.

Ongeveer 6 m ten zuidwesten van de meestentoren wordt het loopvlak van de eerste steenbouwfase door een zandige grondophoging afgedekt (fig. 30, 2), waarop een houten constructie stond (fig. 30, 3). We groeven slechts één hoek op

(fig. 31), bestaande uit twee door elkaar gestoken balken, die van schors tot schors gekapt waren. Langs binnen- en buitenkant bevonden zich restanten van twee opstaande steunpalen. Andere woonsporen troffen we op de grondopwerping niet aan.

Gedurende een daaropvolgende occupatie wierp men zandige lagen tegen de donjon aan (fig. 30, 4), zodat het gebouw tot een hoogte van ca. 3 m „eingemotet” werd. De oudste toegang metste men dicht en vlak erboven werd een nieuwe deur gestoken, waarvan het drempelniveau op gelijke hoogte met het moteplateau lag (fig. 30). Tegen de zuidoosthoek van de donjon legden we het fundament van een bijgebouw vrij (br.: 2,40 m). Of die constructie deel uitmaakt van de motefase ofwel later opgetrokken werd, is wegens verstoringen niet meer uit te maken. Op het platform vonden we verder nog uiteinden van twee aangepunte palen terug. Hierbij aansluitend, vermelden we dat tijdens het onderzoek van 1951-1954 verscheidene houten gebouwen op de mote blootgelegd werden. In het onderzocht opgravingsvlak is de grondopwerping bovenaan door een 3 tot 8 cm dikke brandlaag afgelijnd. De oparding van de donjon gebeurde vóór 1180. Toen liet Filips van de Elzas de toren immers tot ca. 30 m hoogte optrekken en deed hij er een walmuur met poortgebouw omheen bouwen (fig. 29; fig. 30, 5). Om het terrein binnen de burcht te nivelleren, werd tussen de mote en de walmuur grond en afbraakmateriaal aangestort (fig. 30, 6). Tot latere constructies behoren natuurstenen en bakstenen funderingsmuren van de verschillende keren herbouwde kasselrij van de *Oudburg* (fig. 30, 7).

Slaagden we erin de verschillende opbouwstadia van de donjon in een archeologische context te plaatsen, dan blijft de oudste occupatie van het site toch nog in het onzekere. Naar onze waarnemingen, waarbij moet opgemerkt dat de sleuven zich op de rand van het woonterrein situeren, bestaat de eerste bewoningsfase uit de oprichting van een stenen torengedouw in ten vroegste XI d. Volgens de opgravingen van 1951-1954 wordt de donjon daarentegen voorafgegaan door een houtbouwphase, die uit de VIIIste-IXde eeuw zou dateren³⁵). En inderdaad, onder de „Romaanse gaanderij” vond men palen en vlechtwerk van constructies, ouder dan de eerste steenbouw. Ten zuiden van de donjon legde men nog andere gebouwen vrij, o.a. resten van een schuur met rechthoekige aanbouw, waarvan de wanden uit planken bestonden. Over de stratigrafische positie van die constructies zijn de bestaande documenten en plannen echter vaag, zodat de vraag dient gesteld of alles wel tot dezelfde fase behoorde. Tevens kennen we de criteria niet waarop gesteund werd om die eerste occupatie tot de Karolongische tijd te laten teruggaan. Hopelijk zal verder doorgevoerd onderzoek definitief uitsluitsel hieromtrent kunnen geven.

D. CALLEBAUT, P. RAVESCHOT, R. VAN DE WALLE

³⁵ A.L.J. VAN DE WALLE, *o.c.*, 167.